

Bach tegen de moderniteit

Michael Marissen

BACH

tegen de moderniteit

Uitgeverij Van Wijnen – Amersfoort

Copyright © 2025 Uitgeverij Van Wijnen, Amersfoort

Oorspronkelijk verschenen als hoofdstukken in: *Bach against Modernity*, Oxford University Press (2023)

Vertaling: Dingeman van Wijnen

Vormgeving omslag en binnenwerk: Studio Mol

ISBN 978 90 5194 631 4

NUR 662

Copyright © 2023 by Michael Marissen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd in welke vorm dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. No part of this book may be reproduced in any form whatsoever or in any language without previous written permission by the publisher.

www.uitgeverijvanwijnen.nl

Voor Lauren

Inhoud

Ten geleide	9
Hoofdstuk 1: Bach tegen de moderniteit	15
Hoofdstuk 2: Bachs handgeschreven notities in zijn bijbel	59
Noten	93
Over de auteur	117
Calov-Bijbel: Bachs eigen bijbel in unieke heruitgave	119
J.S. Bach's personal copy of Abraham Calov's Bible Commentary	123

Ten geleide

In dit boek breng ik twee essays samen over een onderwerp dat mij na aan het hart ligt: Bach en moderniteit. Het gaat daarbij vooral om het feit dat in zowel academische als populaire geschriften over Bachs relatie tot onze eigen tijd regelmatig sprake is van gebrek aan kennis over, of in ieder geval gebrek aan aandacht voor de historische context waarin Bach werkzaam was.

Hoofdstuk 1 vindt zijn oorsprong in een uitnodiging die ik ontving om de thematoespraak te houden op een wetenschappelijk symposium aan de Universiteit van Massachusetts Amherst, over 'Bach in een tijd van modernisme, postmodernisme en globalisatie'. Het idee was blijkbaar, hoewel dat niet werd gespecificeerd, dat ik zou spreken over Bach als een moderne figuur. Ik had daar

echter grote bedenkingen bij, omdat ik Bach altijd had gezien als een figuur van vóór de Verlichting (d.w.z. premodern), en dus was ik geneigd het verzoek af te wijzen. Maar mijn echtgenote kwam al snel met de inspirerende suggestie dat ik zou moeten vragen of ik een lezing mocht geven met als titel ‘Bach tegen de moderniteit’. De organisatoren leken aanvankelijk verrast door dit voorstel, maar waren het erover eens dat een dergelijk onderwerp waarschijnlijk veel discussie zou opleveren. Hoofdstuk 1 is een uitgebreide versie van de betreffende lezing en betoogt dat Bach een premodern wereld- en levensbeeld weerspiegelde en krachtig promootte, zowel in zijn gedocumenteerde persoonlijke leven als in zijn publieke muziek.

Hoofdstuk 2 begon als een kort essay voor *The New York Times* over de premoderne theologische en filosofische inhoud van Bachs handgeschreven aantekeningen in zijn persoonlijke bijbel, dit naar aanleiding van de langverwachte verschijning in Nederland van een luxueuze kleurenfacsimile van die drie massieve boekbanden (zie www.bachbijbel.nl). Het essay genereerde veel belangstelling en dit zette me ertoe aan om het materiaal uit te breiden tot een langer artikel voor het wetenschappelijke tijdschrift *Lutheran Quarterly*.

In dit hoofdstuk wordt betoogd dat vooraanstaande schrijvers door hun gebrek aan kennis van de luthers-historische achtergrond én voorgrond van Bachs leven en werk, zowel Bachs muziek als zijn bijbelannotaties volkomen verkeerd hebben geïnterpreteerd als 'modern'. Ze zien Bachs aantekeningen als ondersteuning van hun beeld van de componist als een quasi-Freudiaans genie met een identiteitscrisis; of als een quasi-wetenschappelijke empirische geleerde; of als een quasi-pantheistische en ten diepste oecumenische estheet; of als een Grote Kunstenaar op zoek naar creatieve stimulansen om hoogindividuele meesterwerken aan te ontlenen. Deze opvattingen doen echter aan als anachronismen, die op grond van een bredere en diepere kennis van relevant historisch materiaal uiterst onwaarschijnlijk zijn - het opleggen van een modern wereldbeeld aan een vroeg-achttiende-eeuwse figuur.

*

Voor aanmoediging en deskundig advies wil ik in het bijzonder mijn geweldige professionele collega's en grote persoonlijke vrienden Anthony Godzieba, Daniel Melamed en Bettina Varwig bedanken.

Als iemand die afkomstig is uit een zeer behoudend en bescheiden Nederlands-calvinistisch immigrantenmilieu – goede, hartelijke en zeer serieuze mensen, die echter maar weinig moesten hebben van de kunsten en die intellectuele ontwikkeling grotendeels overbodig achtten – vind ik het heel bijzonder dat dit musicologische en religieuze materiaal nu in Nederland en in het Nederlands verschijnt. Ik ben de uitgever er dankbaar voor.

Zoals steeds wil ik vooral Lauren Belfer bedanken. En zoals steeds weet zij zelf wel waarom.

Bronverwijzing

Een eerdere versie van hoofdstuk 1 verscheen oorspronkelijk als ‘Bach against Modernity’, in *Rethinking Bach*, onder redactie van Bettina Varwig (New York: Oxford University Press, 2021), 315-335.

Een eerdere versie van hoofdstuk 2 verscheen oorspronkelijk als ‘The Biographical Significance of Bach’s Handwritten Entries in his Calov Bible’, *Lutheran Quarterly* 34 (2020): 373-389; een veel kortere versie was eerder al verschenen als ‘Johann Sebastian Bach Was More Religious Than You Might Think’, *The New York Times*, Sunday Arts & Leisure section, 1 april 2018.